

А. С. НЕРСЕСЯН,
кандидат юридичних наук

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ДОКУМЕНТООБИГУ СУДУ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

У статті аналізується спеціальне законодавство України в сфері судоустрою, а також кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за незаконне проникнення в комп'ютерні мережі судів. Встановлено, що автоматизована система документообігу суду є особливим предметом кримінально-правової охорони. Визначено основні проблеми кримінально-правової кваліфікації даного злочину та шляхи їх подолання.

Ключові слова: суд, комп'ютерна мережа, несанкціонований доступ, злочин, конфіденційна інформація.

Нерсесян А. С. Автоматизированная система документооборота суда как объект уголовно-правовой охраны

В статье анализируется специальное законодательство Украины в сфере судоустройства, а также уголовно-правовые нормы, устанавливающие ответственность за незаконное проникновение в компьютерные сети судов. Установлено, что автоматизированная система документооборота суда является предметом уголовно-правовой охраны. Определены основные проблемы уголовно-правовой квалификации данного преступления и пути их преодоления.

Ключевые слова: суд, компьютерная сеть, несанкционированный доступ, преступление, конфиденциальная информация.

Nersesian A. Automated document circulation system of the court as an object of criminal law protection

In the article the author analyzes the special legislation of Ukraine in the field of judicial system and also the criminal law norms establishing liability for illegal penetration into computer networks of ships. It is established that the automated system of document circulation of the court is the subject of criminal and legal protection. The main problems of the criminal-legal qualification of this crime and ways to overcome them are determined.

Key words: court, computer network, unauthorized access, crime, confidential information.

Актуальність теми статті полягає насамперед у тому винятковому значенні, яке має об'єктивний розподіл судових справ для виконання завдань правосуддя. Для реалізації цього принципу в українській судовій системі мінімізується участь людини, натомість запроваджується автоматизація діловодства. Таке значення зумовлює соціальну необхідність кримінально-правової охорони відповідних відносин.

Метою статті є встановлення юридично значущих ознак злочинних посягань на автоматизовану систему діловодства суду (АСДС) та їх співвідношення із суміжними складами злочинів.

Частиною 1 ст. 125 Конституції України встановлено, що судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається

законом. Таким законом є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII¹.

Частинами 3, 4, 8, 10 цього Закону передбачено, що в судах функціонує Єдина судова інформаційна (автоматизована) система. Визначення судді або колеґії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою у порядку, визначеному процесуальним законом. Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи та в розподіл справ між суддями має наслідком відповідальність, встановлену законом. Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України.

Водночас частини 3–5 чинного раніше Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI (далі за текстом – Закон 2010 р.) передбачали, що в судах загальної юрисдикції функціонує автоматизована система документообігу. Персональний склад суду для розгляду конкретної справи визначається автоматизованою системою документообігу за принципом вірогідності розподілу справ під час реєстрації в суді позовних заяв, клопотань та скарг. При визначенні персонального складу суду для розгляду конкретної справи автоматизованою системою документообігу забезпечується врахування ступеня завантаженості кожного судді, спеціалізації, а також вимог процесуального закону. Положення про автоматизовану систему документообігу затверджується Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією України з урахуванням специфіки спеціалізації судів².

Підпунктом 1.2.1 п. 1.2 розділу I Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30 (у редакції рішення Ради суддів України від 02 квітня 2015 р. № 25 – із наступними змінами і доповненнями, далі за текстом – Положення) встановлено, що автоматизована система – сукупність комп'ютерних програм і відповідних програмно-апаратних комплексів судів та Державної судової адміністрації України (далі – ДСА України), що забезпечує функціонування документообігу суду, обіг інформації між судами різних інстанцій та спеціалізацій, передачу інформації до центральних баз даних залежно від спеціалізації судів, захист від несанкціонованого доступу тощо.

Згідно з цим же підпунктом користувачем автоматизованої системи є суддя, помічник судді, працівник апарату суду, технічний адміністратор (на підставі наказу керівника апарату суду)³. Дане положення слід вважати надзвичайно важливим з огляду на визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України (далі – КК України).

Частиною 1 ст. 376 КК України встановлено відповідальність за умисне внесення неправдивих відомостей чи несвочасне внесення відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в таких системах, чи інше втручання в роботу таких систем, вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого досту-

пу до таких систем. Частиною 2 цієї статті встановлено кваліфікований склад злочину – вчинення таких дій за попередньою змовою групою осіб⁴.

З аналізу диспозиції даної статті можна зробити висновок, що злочин може бути вчинено:

а) спеціальним суб'єктом злочину – користувачем автоматизованої системи документообігу суду (АСДС), коло яких визначено у підпункті 1.2.1 Положення.

б) загальним суб'єктом злочину, якщо злочин вчиняється шляхом несанкціонованого доступу до АСДС.

Для визначення того, чи був доступ несанкціонованим, слід проаналізувати чинне законодавство України. Наприклад, частинами 7, 8 ст. 15 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що, відомості про результати розподілу зберігаються в автоматизованій системі та мають бути захищені від несанкціонованого доступу та втручання. Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи та в розподіл справ між суддями має наслідком відповідальність, встановлену законом. Відтак певна частина АСДС має бути захищена від несанкціонованого доступу сторонніх осіб.

Стосовно поняття несанкціонованого доступу до системи передусім слід визначити, що за етимологією термін «несанкціонований» означає такий, що здійснюється без санкції. Санкція (лат. *Sanctio* – непорушна постанова) – термін, який вживається у різних значеннях. У даному конкретному випадку цей термін означає дозвіл уповноважених органів/посадових осіб на доступ до АСДС.

Виходячи зі змісту підпункту 1.2.1 Положення, санкціоновано доступ осіб за ознакою посади – суддя, помічник судді, працівник апарату суду, технічний адміністратор – причому додатковою санкцією є наказ голови суду. При цьому слід врахувати, що рівень доступу в кожного з конкретних користувачів системи може бути різним – наприклад, у помічника судді чи голови суду. З цього слід визначити, що спеціальним суб'єктом злочину є та особа, яка використала свій ключ доступу до АСДС, а не ключ доступу іншого користувача, наданий даній особі за тих чи інших обставин.

Варто зазначити, що відповідно до підпункту 1.3.3 п. 1.3 розділу I Положення для функціонування автоматизованої системи суди забезпечують:

– своєчасне внесення до автоматизованої системи достовірних даних (інформації про стан розгляду судової справи, оригіналів електронних судових рішень, відомостей про набрання судовим рішенням законної сили тощо) та направлення необхідних відомостей до Єдиного державного реєстру судових рішень;

– своєчасне надання (позбавлення) права доступу до автоматизованої системи її користувачам;

– захист інформації автоматизованої системи в суді;

– своєчасне надсилання засобами електронного зв'язку оригіналів електронних документів суду (в тому числі текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень) учасникам судового процесу (провадження) за їх заявками;

– інформування адміністратора автоматизованої системи та ДСА України про проблеми, що виникають під час використання автоматизованої системи.

Крім того, відповідно до підпункту 2.1.4 п. 2.1 розділу II Положення користувачі автоматизованої системи зобов'язані виконувати вимоги цього Положення та забезпечувати конфіденційність інформації, яка в ній міститься.

Відтак, другою базовою ознакою несанкціонованого доступу до інформації АСДС є її захист від втручання з боку осіб, котрі не мають права доступу до цієї системи. Такий захист, як правило, унеможлиблює доступ осіб, які не мають повноважень на використання інформації з АСДС. Технічні способи подолання такого захисту є вочевидь можливими, але незаконними за своєю суттю, оскільки захист має не лише технічний, а й юридичний характер.

Відомий фахівець у галузі кримінального права М. В. Карчевський визначає «несанкціонований доступ» як спосіб вчинення незаконного втручання в роботу ЕОМ, систем, комп'ютерних мереж, що полягає в отриманні можливості здійснювати різні дії з комп'ютерної інформацією, яка має специфічні технічні чи програмні засоби захисту від її знищення або перекручення⁵. Н. А. Розенфельд (Савінова) обґрунтовано вважає, що до факультативних ознак об'єктивної сторони злочину несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації належать зняття вчинення такого злочину – програмні і технічні засоби, призначені для несанкціонованого проникнення в комп'ютерні системи або для доступу до комп'ютерної інформації⁶.

З наведеного можна зробити узагальнюючий висновок, що несанкціонованим доступом до автоматизованої системи документообігу суду (АСДС) є застосування спеціальних програмних і технічних (апаратних) засобів, призначених для обходу чи подолання засобів захисту АСДС та отримання доступу до конфіденційної інформації цієї системи за відсутності для цього правових підстав – посади та наказу голови суду.

Важливим також є питання встановлення суб'єктного складу даної категорії злочинів у разі співучасті загального і спеціального суб'єктів. Як було зазначено вище, загальний суб'єкт злочину може бути суб'єктом діяння, передбаченого ст. 376-1 КК України, лише за умови несанкціонованого доступу до АСДС. Умовляння особи – спеціального суб'єкта злочину до отримання конфіденційної інформації вочевидь не може розглядатись як такий несанкціонований доступ.

Відповідно злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення.

Спільне вчинення злочину охоплює:

- а) спільне виникнення умислу;
- б) спільне розроблення злочинного плану;
- в) спільне вчинення злочинних дій.

Для відповіді на поставлене питання необхідно насамперед звернутись до поняття «спеціальний суб'єкт злочину». Частиною 2 ст. 18 КК України визначено, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочинне діяння у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

В українській правовій науці домінує позиція, що доктринально поняття «спеціальний суб'єкт злочину» збігається з поняттям «загальний суб'єкт злочину зі спеціальними ознаками», оскільки саме наявність додаткових спеці-

альних ознак (одиночних чи альтернативних) загального суб'єкта злочину дає змогу встановлювати коло осіб, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності у конкретних випадках. Проте спеціальні ознаки суб'єкта злочину, які передбачені диспозицією статті Особливої частини КК України або випливають з її змісту, є такими у складі злочину лише за умови їх конструктивної сумісності з об'єктом та об'єктивною стороною складу злочину. При цьому різноманітність комбінацій ознак спеціального суб'єкта злочину в конструкціях диспозицій значно збільшує потенціал індивідуалізації кримінального закону в ракурсі спеціального суб'єкта злочину, збільшує можливості всебічно і одночасно «прицільно» охороняти ті цінності, які найбільше цього потребують⁷.

Важливо зауважити, що в українській юридичній науці також встановлено, що злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, притаманна й так звана можлива чи необов'язкова співучасть щодо кваліфікованих складів злочинів. Вчинення аналізованих злочинів групою осіб за попередньою змовою та організованою групою може відбуватися як у формі співвиконавства, так і з розподілом ролей. Однак безпосередньо за цими кваліфікованими складами можуть притягатися до відповідальності лише спеціальні суб'єкти злочинів. Особа, що не має спеціальних ознак суб'єкта злочину, зазначених у відповідній статті Особливої частини цього Кодексу, яка брала участь у вчиненні злочину, передбаченого даною статтею, підлягає кримінальній відповідальності як організатор, підбурювач або пособник за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем. Отже, і у випадку «можливої співучасті спеціального і загального суб'єктів злочину» також має йтися про необхідний розподіл ролей співучасників, який зумовлює і рольовий розподіл відповідальності⁸.

Необхідний рольовий розподіл дій співучасників, таким чином, означає вчинення співучасником спеціального суб'єкта дій, спрямованих на полегшення вчинення злочину. При цьому спільне вчинення злочину означає те, що повний комплекс діянь, передбачених відповідним злочином під час розробки злочинного плану та втілення його в життя проявляється в умислі кожного зі співучасників.

Крім того, для встановлення ознак співучасті слід встановити, що злочин повною мірою охоплювався умислом кожного з учасників протиправного діяння. Тобто у випадку, коли, наприклад, загальний суб'єкт злочину виступає у ролі підбурювача спеціального суб'єкта – користувача АСДС – загальний суб'єкт повинен знати про рівень доступу спеціального суб'єкта (працівника суду) до АСДС, а також усвідомлювати той факт, що спеціальний суб'єкт може реально вчинити вказані дії з використанням свого паролю, а не паролю іншого користувача.

Втім саме по собі умовляння співробітника суду (іншого спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України) особою, котра не є спеціальним суб'єктом даного злочину, не являє собою спільного незаконного втручання в АСДС. При цьому особа – загальний суб'єкт, не бере жодної участі у втіленні злочинного умислу, тобто однозначно не є і не може бути співвиконавцем. Зазначене унеможливує кваліфікацію його дій як вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб разом зі спеціальним суб'єктом. Виходячи

з цього, така особа не може бути суб'єктом даного злочину, а її дії не можуть кваліфікуватись як втручання в АСДС за попередньою змовою групою осіб.

Варто зауважити що підпунктами 2.1.4–2.1.5 п. 2.1 розділу II Положення встановлено, що користувачі автоматизованої системи зобов'язані виконувати вимоги цього Положення та забезпечувати конфіденційність інформації, яка в ній міститься. Причому персональну відповідальність за забезпечення належної організації функціонування автоматизованої системи в суді несе керівник апарату суду, а за забезпечення її належного технічного функціонування – технічний адміністратор.

Частинами 1, 2 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ визначено, що інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом.

Конфіденційність інформації за своєю правовою природою включає заборону її розповсюдження чи збуту. Відтак поняття «несанкціоновані дії з конфіденційною інформацією АСДС» включає в себе також розповсюдження та/або збут такої інформації.

Таким чином, збут і розголошення конфіденційної інформації з АСДС повною мірою підпадає під ознаки одразу двох складів злочинів – злочину, передбаченого ст. 361-2 КК (загальна норма) та злочину, передбаченого ст. 376-1 КК України (спеціальна норма). Виходячи з правила про конкуренцію загальної і спеціальної норм, згідно з яким перевага надається спеціальній нормі, слід вказати, що дії співробітника суду, який вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 376-1 та в подальшому передав інформацію з АСДС іншій сторонній особі, додаткової кваліфікації за ст. 361-2 КК України не потребують.

Висновки. Несанкціонованим доступом до автоматизованої системи документообігу суду (АСДС) є застосування спеціальних програмних і технічних (апаратних) засобів, призначених для обходу чи подолання засобів захисту АСДС та отримання доступу до конфіденційної інформації цієї системи за відсутності для цього правових підстав – посади та наказу голови суду.

Збут і розголошення конфіденційної інформації з АСДС є злочином і має наслідком відповідальність, встановлену законом.

1. *Про судоустрій* і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // Офіційний вісник України. 2016. № 56. Стор. 9, ст. 1935, код акта 82460/2016. **2.** *Про судоустрій* і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України від 2010. № 55/1. Стор. 7, Ст. 1900, код акта 52172/2010. **3.** *Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 р. № 30* / Офіційний веб-портал «Судова влада України». URL: <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/> **4.** *Кримінальний кодекс України* / Ліга. Закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012341.html **5.** *Карчевський М. В.* Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (ана-

ліз складу злочину): автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 19 с. **6.** *Розенфельд Н. А.* Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2003. 17 с. **7.** *Бараненко Д. В.* Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Академія адвокатури України. Київ, 2009. 19 с. **8.** *Кваша О. О., Горбачов Д. М.* Поняття рольового розподілу відповідальності за співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом. // Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 301–304.

Nersesian A. Automated document circulation system of the court as an object of criminal law protection

In the article the author analyzes the special legislation of Ukraine in the field of judicial system and also the criminal law norms establishing liability for illegal penetration into computer networks of ships. It is established that the automated system of document circulation of the court is the subject of criminal and legal protection. The main problems of the criminal-legal qualification of this crime and ways to overcome them are determined.

Confidentiality of information in its legal nature including the prohibition of its distribution or sale. Therefore, the notion of "unauthorized actions with confidential information of an automated document circulation system" includes also distribution and / or sale of such information

Unauthorized access to the automated document circulation system (ASDS) is the use of special software and hardware (hardware) tools designed to bypass or overcome the means of protection of ASDS and to gain access to confidential information of this system in the absence of legal grounds for this - the post and the order of the chairman of the court.

The sale and disclosure of confidential information with ASDS fully falls under the signs of two sets of crimes at once - a crime under Art. 361-2 of the Criminal Code (general rule) and the crime provided for in Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine (special rule). Proceeding from the rule on competition of general and special norms, according to which preference is given to a special rule, the actions of a court officer who committed a criminal offense under Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine and in the future transferred information on the ASDS to another stranger; additional qualifications under Art. 361-2 of the Criminal Code of Ukraine, do not need.

Keywords: court, computer network, unauthorized access, crime, confidential information.

УДК: 343.221

А. В. ЛАНДИНА,
кандидат юридичних наук

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНІВ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ:
УЗГОДЖЕНІСТЬ ІЗ ПРИНЦИПАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Статтю присвячено проблемі встановлення відповідності положень щодо кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів із основоположними принципами кримінального права. Визначено основні критерії (ознаки), за якими у кримінальному